

สถาปัตยกรรมไทยกับพระพุทธศาสนา

ฤทัย ใจจงรัก

ได้มีนักศึกษาหลายท่าน ถามปัญหาการ ออกแบบว่า โบสถ์, วิหาร, ศาลาการเปรียญ, เจดีย์ ฯลฯ ของสถาปัตยกรรมไทยนั้น จำเป็น ต้องมีรูปแบบตายตัวเหมือนอย่างที่เราเห็นกันทุก วันนี้หรือไม่? จะออกแบบให้ผิดไปจากที่เป็นอยู่ ทุกวันนี้ จะได้หรือไม่? โดยให้อิสระในการ ออกแบบกว้างขึ้น แต่ถูกต้องกับพระวินัยของ พระศาสนา และยังมีอีกหลายคำถามที่เป็นปัญหา กันอยู่ จึงได้เขียนบทความนี้ขึ้น.—

พระพุทธองค์มิได้บัญญัติว่า โบสถ์, วิหาร, หรือเจดีย์ จะต้องมียูปร่างหน้าตาเหมือนเช่นทุก วันนี้เท่าที่เห็นเป็นเพียงผลงานการออกแบบของ คนสมัยก่อน ที่คิดปรุงแต่งขึ้นมาตามจินตนาการ, ความศรัทธาในคติความเชื่อของตน และยึดมั่น ถ้ายทอดสืบ ๆ กันต่อมา ฉะนั้นหากเราไม่ศึกษา ให้ถึงต้นกำเนิดของสิ่งเหล่านี้ เราก็จะต้อง *ลอกแบบ* สืบ ๆ กันต่อไป.....โดยที่ไม่รู้ว่า ทั้งหมดนั้นมันเรื่องอะไรกัน

งานสถาปัตยกรรมไทยโดยทั่วไป แบ่งตาม สังคมอย่างไทย ๆ เราได้แก่ บ้าน, วัด, วัง ในที่นี้กล่าวเจาะจงเฉพาะสถาปัตยกรรมไทยแบบ ดั้งเดิม

งานสถาปัตยกรรมของชนชาติแถบตะวันออกนั้น มีอิทธิพลของศาสนาเข้ามาปะปนทั้ง รูปแบบและคติธรรมที่แฝงอยู่ ไม่ว่าจะเป็นสถา- ปัตยกรรมของจีน, ญี่ปุ่น, อินเดีย, พม่า, ลาว, เขมร ฯลฯ

สถาปัตยกรรมไทยก็เช่นเดียวกัน เพราะ คนไทยส่วนใหญ่ 85% นับถือพุทธศาสนา งาน สถาปัตยกรรมจึงแฝงคติธรรมทางศาสนาอยู่มาก พระพุทธศาสนานั้นมีลำดับขั้นตอนของการเข้า ใจ (นับถือ) หลายระดับ จากระดับต่ำ (เรียกว่า เป่ลือก) ระดับกลาง (กระพี้) และระดับสูง (แก่น) แต่เรา ๆ ท่าน ๆ มักจะรู้จักพระพุทธ ศาสนาในแค่ระดับตัว หรืออย่างตึกแค่ระดับ กลาง จึงมักถูกอิทธิพลของศาสนาอื่น (พราหมณ์) เข้ามาปะปนอยู่เสมอ จะเห็นได้จากชาวบ้านรู้ แต่การทำบุญให้ทาน นับถือโชคลาง, ฤกษ์ยาม, วันดีวันเสีย, รดน้ำมนต์สะเดาะเคราะห์, จัดงาน ประเพณีต่าง ๆ ในระดับชั้นกลาง รักษาเคลใน วันพระ แต่ไม่ทราบว่ายหลักของพุทธศาสนานั้น คืออะไร? สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่าน ตรัสรู้อะไร? กฎปฏิบัติสมบูรณ์บาทคืออะไร? คำ สอนเพื่อให้เข้าใจถึงสัจธรรมนั้นมีอย่างไรว่าง,

25

๕
 ๖
 ๗
 ๘
 ๙
 ๑๐

การ
ค
า
ย
ร
ย
น
ย
ม
น
ก
ร
น

၂၃၁

ကုသိုလ်

ร
น
ก
ค
า
ง
เ
ห
ไ
ก
อ

५११

ผลจากการที่รูปธรรม และนามธรรม ไม่
คงที่ ต้องผันแปรอยู่ตลอดเวลา จึงทำให้เป็น *หุคฺข*
และ

ผลของรูปธรรม-นามธรรมที่ไม่คงที่ จึง
ทำให้ความเป็นตัวเป็นตนที่แท้ *ไม่มี*

แต่หากไม่รู้ซึ่งถึงสัจธรรมข้อนี้ จิตเราจึง
เข้าไปยึด, ไปปรุง, ไปแต่ง, (สังขาร) ไปเกาะ,
ไปแบก (อุปทาน) ว่ามันคงสภาพเดิม แท้ที่จริง
แล้ว มิได้เกี่ยวข้องกับอะไร กับตัวจิตเดิมแท้ๆ เลย
นี่เป็นส่วนแก่นของธรรม ที่มีรายละเอียดของ
การปฏิบัติมากมาย สถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นมา
เนื่องจากพระศาสนา นั้น ถ้าเราไม่รู้เรื่องศาสนา
อย่างผิวเผิน เราก็สร้างสถาปัตยกรรมได้อย่าง
ผิวเผิน โดยการชักจูงลากไปของฝ่ายกิเลส ว่า
สวย, ดี, งาม, ถูกต้อง ตามใจของตน ที่ใช้เป็น
บรรทัดฐานในการวัด ฉะนั้น จะเห็นพิธีการ,
คติความเชื่อในการก่อสร้างซึ่งได้รับอิทธิพลจาก
ศาสนาอื่น (พราหมณ์) เข้ามาปะปนได้ง่าย เพราะ
ความเข้าใจพุทธศาสนาที่แท้จริงนั้น มีอยู่น้อย
เต็มทน

การสร้างโบสถ์ ราคานหลายสิบล้าน โดย
ที่บริเวณรอบ ๆ ของวัดนั้นเต็มไปด้วยความยาก
จนขั้นขั้นขั้นของอุบาสก อุบาสิกา ที่มีอาชีพ
เป็นชาวไร่, ชาวนา เมื่อสร้างเสร็จทุกคนที่พบ
ต่างก็แซ่ซ้องสรรเสริญ แต่หาว่าไม่ว่า นั้นกำลัง
เดินไปสู่ความตรงข้ามกับจุดมุ่งหมายของพระ-
พุทธองค์ที่บอกให้ ละ, ให้ปล่อย, ให้วาง

สถาปัตยกรรมไทยบางแห่งที่อาศัยรูปธรรม
ชั้นเทพ มาเป็นหลักในการสร้าง เพื่อแสดง
ออกโดยสอดแทรกคติธรรมชั้นสูงสุด ใส่ไว้ให้
พระภิกษุ อุบาสก อุบาสิกา ปฏิบัติดำเนินทาง
ต่อไป จนถึงขั้นโลกุตระธรรม มิใช่มองดูแต่
รูปภายนอกเท่านั้น เช่น เจดีย์ของวัดโคกการาม
จังหวัดสมุทรปราการ ที่พระอาจารย์ ติชทมนฺโ
ผู้สร้างได้ทำไว้เป็นแบบเจดีย์กลุ่มประกอบด้วย
เจดีย์องค์เล็ก 12 องค์ และเจดีย์ใหญ่ตรง
กลาง 1 องค์ รวม 13 องค์ สอดตามความหมาย
จากพระภิกษุผู้ปฏิบัติท่านอยู่ได้ความว่า ท่าน
หมายถึงกิจของภิกษุสงฆ์สายกรรมฐาน โดยถือ
ขุตงค์วัตร 13 ข้อ เป็นแนวปฏิบัติ ได้แก่-

1. ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร
2. ถือผ้าสามผืนเป็นวัตร
3. ถือเที่ยววิณทบาตรเป็นวัตร
4. ถือเที่ยววิณทบาตรไปตามแถวเป็นวัตร
5. ถือนั่งฉันอาสนะเดียว (ฉันมือเดียว)
เป็นวัตร
6. ถือฉันเฉพาะภาชนะอันเดียว ฉันใน
บาตรเป็นวัตร
7. ถือห้ามไม่รับภัตตาหารที่เขานำมาถวาย
เมื่อภายหลังเป็นวัตร
8. ถืออยู่ป่าเป็นวัตร
9. ถืออยู่โคนไม้เป็นวัตร
10. ถืออยู่ในที่แจ้งเป็นวัตร
11. ถืออยู่ป่าช้าเป็นวัตร

12. ถ้าวัดอยู่ในเสนาสนะที่เขาจัดให้อย่าง
โรยดินที่นั่นเป็นวัตร

13. ถ้าวัดไม่นอนเป็นวัตร

เป็นหลักเตือนใจให้พระภิกษุมุ่งปฏิบัติพระกรรม
ฐาน เพื่อบรรลุถึงโลกุตระธรรม การก่อสร้างทำ
เป็นเจดีย์คอนกรีตเสริมเหล็ก ทาสีขาวธรรมดา
ไม่มีสิ่งประดับอื่นใด ที่จะช่วยให้เกิดวัตถุนิยม
ท่านต้องการที่จะให้พระภิกษุมุ่งไปทางด้านปฏิบัติ
ฝึกจิต และละในอุปทาน

พระพุทธองค์ไม่สรรเสริญวัตถุนิยม แต่
ท่านให้พิจารณาถึง จิตของตัวเราเป็นใหญ่ โดย
น้อมเข้ามาสู่ใจของเรา (โอปนะยิโก) แล้วความ
รู้ทั้งหลาย ปัญญาทั้งหลายจะเกิดขึ้นเอง เห็นเอง
(ปัจจุตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ) เป็นสิ่งที่รู้ได้
เฉพาะตน

ฉะนั้น สถาปัตยกรรมที่บูชาวัตถุนิยม เช่น
लग्न-ปิดทอง ประดับกระจกหินอ่อน ฯลฯ ใน
อาคารทางศาสนานั้น แท้ที่จริงแล้ว ตรงข้ามกับ
หลักเกณฑ์คำสอนของพระพุทธองค์อย่างยิ่ง
พระองค์ท่านเคยอยู่ปราสาทราชวัง 3 ถูๆ ที่
เต็มไปด้วยสิ่งประดับประดาที่มีค่าทางวัตถุ แต่
ท่านได้ละทิ้งสิ่งนั้น ๆ โดยสิ้นเชิง หนีออก
สู่ป่าธรรมชาติล้วน ๆ เพื่อค้นหาสัจธรรม แล้ว
ท่านก็พบ แต่แล้วภายหลัง 2,000 ปีผ่านไป
อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลาย กลับยึดเยียดสิ่งที่
พระองค์ทรงแนะนำให้ปล่อย ให้อว่าง ให้อะ
กลับเข้ามาสู่ศาสนาของพระองค์อีก

ได้เคยไปนมัสการพระสุปฏิปันโน สายศิษย์
พระอาจารย์มั่น หลายแห่ง เห็นกุฏิสงฆ์ หลัง
เล็ก ๆ มีเนื้อที่ประมาณ 9 ตารางเมตร แค่นี้-
นอนได้ หลังคามุงจาก หญ้าคา แปก หรือ
สังกะสีเก่า ๆ ฝาเป็นไม้ บางแห่งล้อมด้วยมือ
มองเห็นเปลือกไม้ พื้นเป็นไม้หรือฟาก ที่หา
มาได้ตามมีตามเกิด

ศาลาการเปรียญของท่าน เป็นอาคารไม้โถง
กันฝาเป็นบางส่วน แต่ส่วนใหญ่ไม่มีฝา หลังคา
มุงกระเบื้องลอนคู่ ไม่มีฝ้า บางแห่งยังคงมุงด้วย
สังกะสี พื้นเป็นไม้ขัดมัน สะอาดสะอาด ใช้
เป็นที่ทำวัตรเช้า-ทำวัตรเย็น นั่งสมาธิ นั่ง
วิปัสสนากรรมฐาน อบรมธรรมะ ตอนเช้าใช้
เป็นที่ฉันอาหาร ไม่มีข้อฟ้าใบระกา ทางหงษ์
เป็นอาคารที่สร้างขึ้นมาเพื่อใช้ประโยชน์จริง ๆ
พออยู่ได้ มีลักษณะโปร่ง สบาย มั่นถ้อย
สันโดษ ทั้งกุฏิสงฆ์ ทั้งศาลาการเปรียญ ดุสงฆ
เจียบ สีน้ำตาลล้อมรอบไปด้วยสีเขียวของต้นไม้
ดูวิเวก วังเวง เมื่อมีการเปรียบเทียบกับ วัดใน
เมือง (ความวาสี) จะเห็นได้ชัดเจนว่ามีแนวความ
คิด (concept) ที่แตกต่างและตรงกันข้ามอย่าง
เห็นได้ชัด จึงเกิดความคิดว่า เราจะสร้างอาคาร
ให้สอดคล้องกับพระศาสนา หรือเราจะนำ
พระศาสนามาประยุกต์ให้เข้ากับตัวอาคาร? ทุก
วันนี้จะเห็นว่าพุทธศาสนิกชนของเรานับถือ
ศาสนากันอย่างไม่ตรงจุดมุ่งหมาย(เพี้ยน) เช่น
วันไหนมีบวชนาค ก็ต้องมีวงเหล้า วงดนตรี

แหล่งทำขวัญนาคน เข้าเครื่องขยายเสียง มีลิเก ภาพยนตร์ ฯลฯ แต่มิได้ใช้ปัญญาพิจารณา ไตร่ตรองว่า สมัยที่พระพุทธองค์ทรงสละราชสมบัติออกบวชนั้น มีสิ่งเหล่านี้หรือเปล่า หรือว่าไม่มีอะไร และพระองค์ยังทรงแนะนำว่าพึงละเว้นจาก การดื่มสุราเมรัย การฆ่าสัตว์ หรือใช้ให้ผู้อื่นฆ่า การพ้อนรำทำเพลง ดิตสัตีเป่าระลฯ ในสมัยก่อน ขณะบวชจะต้องกล่าวคำว่า “การรับผ้ากาสาวพัตร์นี้ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน” การกระทำเหล่านี้เราชอบอ้างว่าเป็น ประเพณี หมายถึงว่า ผู้หลักผู้ใหญ่บูญ่าตายาย เขาทำมาอย่างไร เราก็ทำตามอย่างนั้น พระอาจารย์ เทศก์ เทศรังสี แห่งวัดหินหมากเป้ง อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย ท่านกล่าวว่า “เมื่อไม่ละความนิยมประเพณี อันตั้งอยู่บนรากฐานแห่งความโง่เขลา ก็จะไม่เห็นความจริงในสังขารม”

ในเรื่องของสถาปัตยกรรมไทยที่จะสร้างขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับพระพุทธศาสนานั้น สมควรที่ผู้ปฏิบัติธรรมทั้งหลายพึงร่วมกันพิจารณาหาแนวทางที่แน่นอน วางหลักเกณฑ์ไว้ให้อนุชนรุ่นหลังได้สืบต่อ เป็นหลักเกณฑ์ที่ถูกต้อง โดยคำนึงถึงหลักของพุทธศาสนาเป็นเกณฑ์ เช่น การออกแบบที่เรียบง่าย สงบ ราคาย่อมเยา พอดี งามเหมาะสมกับดินฟ้าอากาศ ไม่ทำให้ชาวบ้านเดือดร้อน เป็นไปเพื่อการละ การวาง การปล่อย ไม่ติดอยู่กับวัตถุ

นิยม ตัวอย่าง ขัดบังคับการสร้างกุฏิสงฆ์ ในวินัยปิฎก สังฆาทิเสส 13 สิกขาบทที่ 6 “ภิกษุจะให้ทำกุฏิ อันหาเจ้าของมิได้ เฉพาะตนเอง ด้วยอาการขอเอาเอง พึงทำให้ได้ประมาณนี้ ประมาณในอันทำกุฏินั้น โดยยาว 12 คืบ โดยกว้าง 7 คืบ ด้วยคืบสุคนธ์ (วัด) ในรวมใน พึงนำภิกษุทั้งหลายไป เพื่อแสดงที่ ภิกษุเหล่านั้น พึงแสดงที่อันไม่มีผู้จองไว้ อันมีขานรอบ หากภิกษุ ให้ทำกุฏิด้วยการขอเอาเอง ในที่อันมีผู้จองไว้ อันหาขานรอบมิได้ หรือไม่นำภิกษุทั้งหลายไปเพื่อแสดงที่ หรือทำให้ล่วงประมาณ เป็นสังฆาทิเสส กุฏิสงฆ์ที่สร้างเองในสมัยพุทธกาลนั้น มีขนาดเล็กมาก พอเข้าไปนั่งนอนได้เท่านั้น (ขนาดกว้างประมาณ 1 ศอก 4 นิ้ว 3 กระเบียด 2 อนุกระเบียด ยาวประมาณ 8 ศอก 1 นิ้ว 2 กระเบียด จากการสันนิษฐานของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์)

กุฏิสงฆ์ในปัจจุบัน มีสภาพใกล้เคียงกับบ้านของคฤหัสถ์ เข้าไปทุกที่ เป็นอาคาร ค.ส.ล. หุ่นหยาบสมัย หน้าต่างประตูกระจกขอบอลูมิเนียม ติดเครื่องปรับอากาศ มีตู้เย็น โทรทัศน์ วิทยุ เครื่องเล่นสเตอริโอ และสิ่งอำนวยความสะดวกมากมาย ไม่แพ้ชาวโลก เลยมองไม่ออกว่าความเป็นพระภิกษุนั้น อยู่ตรงไหน? หลวงปู่ดุลย์ อตุโล วัดบูรพาราม จังหวัดสุรินทร์ ท่านกล่าวว่า “ในทางโลกเขามีสิ่งที่มี ในทางธรรม

มีสิ่งที่ไม่มี” หมายความว่าคนในโลกนี้ต้องมีสิ่ง
ที่มีเพื่ออาศัยสิ่งนั้นเป็นอยู่ ส่วนผู้ปฏิบัติธรรม
ต้องปฏิบัติจนถึงสิ่งที่ไม่มี และอยู่กับสิ่งที่ไม่มี

ภิกษุนี้เป็นผู้ -- เอาออก

พรวาสเป็นผู้ -- เอาเข้า

ของส่วนใหญ่ โยมเป็นผู้นำมาถวาย แต่
การรับนั้นต้องพิจารณาว่าเป็นสิ่งส่งเสริมความ
สันโดษหรือว่าเป็นอันตรายต่อความเป็นพรหม-
จรรย์และการปฏิบัติธรรม ฉะนั้น เท่าที่กล่าว
มานี้ ก็เพื่อชี้ให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของสถาปัตย-

กรรมไทย ที่แท้นั้นควรเป็นอย่างไรถ้าจะจำแนก
ตามคตินิยมนั้น ควรมีลักษณะเฉพาะที่แท้
ของแต่ละอย่างตามที่แบ่งไว้ข้างต้น

บิ๊ว กับ วัง เป็นของชาวโลก ผู้เอาเข้า
บูชาวัตถุนิยม ควรมีลักษณะอย่างหนึ่ง ส่วน
วัดนั้นเป็น ผู้เอาออก มุ่งสู่การหลุดพ้นจากการ
ยึดมั่น ก็ต้องมีเอกลักษณ์ของตนอีกแบบหนึ่ง
เรารู้แล้วว่าพื้นฐานและจุดมุ่งหมายของบ้าน วัด
วัง นั้นต่างกัน สถาปัตยกรรมที่แสดงออกจึง
จำเป็นต้องต่างกันด้วย

รูปที่ 1 เจดีย์วัดอโศการาม

รูปที่ 2 กุฎีสงฆ์ วัดหินหมากเป้ง หนองคาย